

УДК 336/334

Гнатенко Є.П., к.е.н., доцент

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

ЩОДО АНАЛІЗУ СТАНУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті досліджено сутність дебіторської і кредиторської заборгованості. Вплив заборгованості на діяльність виробничого підприємства. Висвітлено підходи щодо аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості, а також здійснено порівняльний аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Gnatenko E.

FOR ANALYSIS OF RECEIVABLES AND PAYABLES THE ENTERPRISE

In the article the essence of accounts receivable and accounts payable. The impact of debt on the activities of the enterprise. Covered approaches to the analysis of accounts receivable and accounts payable, as well as a comparative analysis of the status of accounts receivable and accounts payable at the enterprise.

Key words: accounts receivable, accounts payable.

Гнатенко Є.П.

ПО АНАЛИЗУ СОСТОЯНИЯ ДЕБИТОРСКОЙ И КРЕДИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье исследована сущность дебиторской и кредиторской задолженности. Влияние задолженности на деятельность производственного предприятия. Освещены подходы относительно анализа дебиторской и кредиторской задолженности, а также представлен сравнительный анализ состояния дебиторской и кредиторской задолженности на предприятии.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, кредиторская задолженность.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. Будь-яке підприємство здійснюючи господарські операції не обходиться без виникнення заборгованості, як дебіторської, так і кредиторської. Дебіторська й кредиторська заборгованість є природною складовою

бухгалтерського балансу підприємства та характеризує фінансовий стан підприємства у звітному періоді. При цьому сам факт існування дебіторської заборгованості вважається, взагалі, кредитуванням господарюючим суб'єктом своїх клієнтів. Як правило, більша частина дебіторської заборгованості формується саме як борги покупців. Але ж своєчасне й достатнє надходження коштів від клієнтів є головним завданням управління рухом дебіторської заборгованості. Тому кредитна політика, що, за суттю, є внутрішнім ініціатором виникнення дебіторської заборгованості, повинна бути зваженою й відповідати економічним інтересам підприємства, адже її наслідки безпосередньо впливають на ліквідність балансу.

Дебіторська заборгованість цікава ще тим, що вона є одночасно і комерційною категорією і фінансовою. Тому в ідеальному варіанті необхідно поєднувати в єдиній моделі політику збуту й фінансові показники. Параметри кредитної політики і платіжна дисципліна клієнтів безпосередньо впливають на ліквідність господарюючого суб'єкта. Кредиторська заборгованість характеризує борги підприємства, використання підприємством позикових коштів. Уміння працювати чужими грошми й уміння купувати товари (роботи, послуги) у кредит, тобто з відстрочкою оплати, є найважливішими фінансовими навичками. При цьому найважливішим показником є зміна суми кредиторської заборгованості та її співвідношення із грошовим потоком, що залежить від швидкості погашення (обороту) дебіторської заборгованості. Отже, в цьому контексті зрозуміло, що великого значення набуває аналітична оцінка дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. Це зумовило напрямки дослідження.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Багато вчених приділяли увагу дебіторській заборгованості. Так, М.Д. Білик та С.В. Дубровська розкривають проблемні питання сутності поняття «дебіторська заборгованість» [1;2]; О.Г. Лищенко і О. Ніколаєнко приділяють увагу аналізу дебіторської заборгованості [3;4]; Т. Момот та В.П. Савчук розглядають проблеми управління дебіторською заборгованістю в умовах фінансової кризи. Питанням обліку та аналізу розрахунків, зобов'язань та заборгованості приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, О.М. Головащенко, Р. Грачова, М.Ю. Медведєв, В. Моссаковський, В.Ф. Палій, М.С. Пушкар, Б. Райан, Я.В. Соколов, Ю.Д. Чацкіс, В.О. Шевчук та інші. Окремо необхідно виділити зарубіжних вчених,

таких як: Стоун Д., Хитчинг К., Дж. Ван Хорн, Зві Боді, Роберт К. Мертон, які також приділяли увагу вирішенню даного питання [5;6]. Але ці питання залишаються відкритими і потребують подальшого дослідження.

Цілі статті. Метою дослідження є розкриття сутності дебіторської та кредиторської заборгованості на рівні виробничого підприємства; виявлення нагальних проблем, пов'язаних із дебіторами та кредиторами; проведення аналізу динаміки складу і структури дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства, а також порівняльного аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості на досліджуваному підприємстві.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Великий вплив на оборотність капіталу, вкладеного в оборотні активи, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення дебіторської заборгованості. Її величина залежить від обсягу продажів, умов розрахунку з покупцями (передоплати, наступної оплати), періоду відстрочки платежу, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом дебіторської роботи і претензійної роботи на підприємстві тощо. Різке збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства.

Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність другої створює фінансові ускладнення, тому що підприємство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати і т. ін. Крім того, заморожування коштів у дебіторській заборгованості призводить до уповільнення оборотності капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість означає також зростання ризику непогашення боргів і зменшення прибутку. Тому кожне підприємство зацікавлене у скороченні термінів погашення належних йому платежів. Дебіторська заборгованість, що має значну

питому вагу в складі поточних активів суттєво впливає на фінансовий стан підприємства. Значення аналізу дебіторської заборгованості особливо зростає в період інфляції, коли іммобілізація власних оборотних активів стає дуже не вигідною.

Аналіз дебіторської заборгованості дозволяє оцінити можливу величину доходів, які можуть бути отримані у вигляді штрафів, пені, неустойок від дебіторів, які прострочили оплату. Для цього спочатку аналізується динаміка дебіторської заборгованості. Так протягом звітного періоду на ПАТ «Дельта» здійснювались операції, за якими виникла дебіторська заборгованість (табл. 1). Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ПАТ «Дельта» засвідчив про її зменшення у 2012 році на 195,8 тис. грн, що у відсотковому значенні становить 77,35%. Особливу увагу в процесі аналізу дебіторської заборгованості приділяємо статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», яка має найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості. Питома вага дебіторської заборгованості показує, яка частина оборотних засобів підприємства зосереджена в розрахунках.

Таблиця 1

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості на
ПАТ «Дельта», тис. грн

Показник	2011 р.	2012 р.	Абсолютне, відхилення тис. грн	Темп росту, %
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:				
чиста реалізаційна вартість	834,2	648,7	-185,5	77,76
первісна вартість	834,2	648,7	-185,5	77,76
Інша поточна заборгованість	30,4	20,1	-10,3	66,12
Усього дебіторська заборгованість	864,6	668,8	-195,8	77,35

Аналіз структури дебіторської заборгованості ПАТ «Дельта» за 2011-2012 роки наведено у табл. 2. Аналіз структури дебіторської заборгованості ПАТ «Дельта» за 2011-2012 роки показав, що значних змін не відбулося. В структурі дебіторської заборгованості переважає

дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги і в 2012 році становить 97%, а інша поточна заборгованість 3%.

Таблиця 2

Аналіз структури дебіторської заборгованості ПАТ «Дельта»

Показники	Питома вага у розрізі заборгованості, %		Питома вага у активах, %		Зміна структури, пункти
	2011р.	2012 р.	2011 р.	2012 р.	
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:					
чиста реалізаційна вартість	96,5	97,0	12,81	10,55	0,51
первісна вартість	96,5	97,0	12,81	10,55	0,51
резерв сумнівних боргів	-	-	-	-	-
Інша поточна заборгованість	3,5	3,0	0,47	0,33	-0,51
Усього дебіторська заборгованість	100	100	13,27	10,55	-

У ході аналізу дебіторської заборгованості слід розкривати її якісний склад і внутрішню структуру як за видами заборгованості, так і за термінами виникнення.

Це необхідно для того, щоб, по-перше, виявити прострочені та безнадійні борги дебіторів, по-друге, встановити розмір боргів, і, по-третє, щоб своєчасно вжити заходи зі стягнення з дебіторів прострочених боргів (табл. 3). З даних таблиці видно, що прострочена довгострокова заборгованість виникає в кінці року, але величина її невелика, найбільша заборгованість короткострокова - до 30 днів та з строком 61-90 днів. Отже, керівництву необхідно звернути увагу на відповідні договори з контрагентами.

Окрім дебіторської заборгованості також аналізують кредиторську, яка є більш ефективнішою ніж використання власного капіталу. Це пояснюється підвищенням відповідальності суб'єкта господарювання перед кредиторами за повернення боргу у встановлений строк.

Таблиця 3

Аналіз дебіторської заборгованості за термінами її виникнення на ПАТ «Дельта» за 2012 р.

Місяць	Прострочена дебіторська заборгованість, тис. грн					
	до 30 днів	31-60 днів	61-90 днів	91 -120 днів	121 - 180 днів	181 і більше днів
Січень	120	-	-	-	-	-
Лютий	-	-	110	-	120	-
Березень	-	-	-	-	-	-
Квітень	-	-	-	-	-	-
Травень	90	-	70	-	60	-
Червень	-	-	-	-	-	-
Липень	-	-	-	-	-	-
Серпень	-	-	-	-	-	-
Вересень	-	10	20	30	-	-
Жовтень	40	-	-	-	-	-
Листопад	-	-	-	-	-	5
Грудень	-	-	-	-	-	-
Разом	250	10	200	30	180	5
У % до відвантажень за рік	10	2	15	2	8	1
Безнадійна заборгованість	-	-	-	-	-	-

У процесі аналізу необхідно дати оцінку умов заборгованості, звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування. Аналіз кредиторської заборгованості починається з вивчення змін кредиторської заборгованості (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз динаміки кредиторської заборгованості
на ПАТ «Дельта», тис. грн

Показник	2011 р.	2012 р.	Відхилення	
			Абсолютне, (+,-)	Відносне, %,
Короткострокові кредити банків	200	300	100,0	50,0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	287,6	192,4	-95,2	-33,1
Поточні зобов'язання за розрахунками:	411,3	465,3	54,0	13,1
з бюджетом	47,3	75,3	28,0	59,2
з позабюджетних платежів	14,2	12,4	-1,8	-12,7
зі страхування	132,6	94,9	-37,7	-28,4
з оплати праці	349,8	377,6	27,8	7,9
з учасниками	118,2	10,1	-108,1	-91,5
Інші поточні зобов'язання	14,5	51,7	37,2	256,6
Усього позичковий капітал	1164,2	1114,4	-49,8	-4,3

Аналіз стану кредиторської заборгованості ПАТ «Дельта» за 2011-2012 роки свідчить про зменшення загального розміру позичкового капіталу на 49,8 тис. грн, або у відсотковому значенні на 4,3%. Після аналізу стану кредиторської заборгованості здійснюється аналіз структури.

Аналіз структури кредиторської заборгованості ПАТ «Дельта» за 2011-2012 роки наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Аналіз структури кредиторської заборгованості ПАТ «Дельта»

Показник	Питома вага у розрізі заборгованості, %		Питома вага у активах, %		Зміна структури, пунктів
	2011р	2012р	2011р.	2012р	
Короткострокові кредити банків	17,2	26,9	3,07	4,88	9,7

Продовження табл. 5

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	24,7	17,3	4,42	3,13	-7,4
Поточні зобов'язання за розрахунками:	35,3	41,8	6,31	7,57	6,5
з бюджетом	4,1	6,8	0,73	1,22	2,7
з позабюджетних платежів	1,2	1,1	0,22	0,20	-0,17
зі страхування	11,4	8,5	2,04	1,54	-2,9
з оплати праці	30,0	33,9	5,37	6,14	3,8
з учасниками	10,2	0,9	1,81	0,16	-9,3
Інші поточні зобов'язання	1,2	4,6	0,22	0,84	3,4
Усього позичковий капітал	100,0	100,0	17,87	18,13	-

Аналіз структури позичкового капіталу ПАТ «Дельта» засвідчив про існування деяких змін в структурі. Так у 2012 році збільшення питомої ваги відбулося загалом короткострокових кредитів банків на 9,7 пункти, поточних зобов'язань з розрахунків на 6,4% та інших поточних зобов'язань на 3,4 пункти. Зменшення відбулося кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги на 7,4 пункти, та деяких складових за розрахунками. Як правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є неплатежі. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості на кінець звітного періоду передбачає також її порівняльний аналіз (табл. 6).

Таблиця 6

Порівняльний аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості на ПАТ «Дельта» за 2012 рік, тис. грн

Показник	Дебіторська	Кредиторська	Перевищення заборгованості	
			Дебіторської	Кредиторської
Заборгованість за товари, роботи, послуги:	648,70	192,4	456,3	-

Заборгованість за кредити банку	-	300	-	300
Заборгованість зарозрахунками:				
з бюджетом	-	75,3	-	75,3
з позабюджетних платежів	-	12,4	-	12,4
зі страхування	-	94,9	-	94,9
з оплати праці	-	377,6	-	377,6
з учасниками	-	10,1	-	10,1
інша поточна заборгованість	20,1	51,7	-	31,6
Разом	668,8	1114,4	-	445,6

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості на ПАТ «Дельта» за 2012 рік показав про загальне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською на 445,6 тис. грн

Висновки. Результатом такого аналізу є виявлення: збільшення або зменшення дебіторської заборгованості; збільшення або зменшення кредиторської заборгованості. Як збільшення, так і зменшення дебіторської і кредиторської заборгованості можуть призвести до негативних наслідків щодо фінансового стану підприємства. Так, зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може статися через погіршення стосунків з клієнтами, тобто через зменшення кількості покупців продукції. Збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком неплатоспроможності покупців. У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Але бухгалтери-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Отже, аналізуючи дані дебіторської і кредиторської заборгованості, необхідно вивчити причини виникнення кожного виду

заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві.

1. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств/ М.Д. Білик// Фінанси України. – Міністерство фінансів України, 12/2003. – №12. С. 24 – 36.
2. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість» / Є.В. Дубровська // Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка. – Суми: СумДУ, 2009. – №2. – С. 202 – 205.
3. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством /О.Г. Лищенко, Г.М. Бескота // Держава і регіони: журнал. – Запоріжжя: Гуманіст, 2009. – №1. - С. 114 – 117.
4. Ніколаєнко О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання /О. Ніколаєнко // Підприємство, господарство і право. – К.: ТОВ «Гарантія», 2004. – №7. С. 141 – 145.
5. Стоун Д. Бухгалтерський учет и финансовый анализ / Стоун Д., Хитчинг К.; пер. с англ. Ю.А. Огибин, Г.А. Огибив. – М.: Сирин, 1998. – 302 с.
6. Боді Зві, Мерстон, Роберт. Фінанси:Пер. С англ.: навч. посіб./ Зві Боді, Роберт Мерстон. – М.: Видавн. Дім «Вільямс», 2000. – 592 с.